

<https://doi.org/10.18523/3041-1718.2024.1.2.53-64>

УДК 327:334.02:338.1:339

Наталія Кравчук

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

<https://orcid.org/0000-001-6227-6190>

ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ ТРЕНДІВ НА ФОРМУВАННЯ ГЕОСТРАТЕГІЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ДЕРЖАВИ

Дослідження впливу глобальних трендів на формування геостратегії конкурентоспроможності держави є важливим контекстом розуміння сучасних проблем глобального розвитку й актуальною проблематикою для міждисциплінарного дискурсу. Застосовуючи інтегрований підхід до дослідження цих аспектів глобального розвитку, можна краще зрозуміти взаємозв'язок між геополітикою, глобальними трендами та конкурентоспроможністю держави в гео-економічному просторі.

У статті обґрунтовано вплив глобальних трендів на геостратегічне позиціонування держав у гео-економічному просторі, окреслено методологічні засади формування геостратегії конкурентоспроможності держави в глобальному просторі з урахуванням її геостратегічної локації та стратегічної зони присутності. Запропоновано під геостратегією конкурентоспроможності розуміти комплекс стратегічних заходів, спрямованих на визначення і забезпечення конкурентних переваг держави чи регіону в умовах поточної глобальної кон'юнктури та глобальних викликів і трендів. Виокремлено такі основні етапи розроблення геостратегії конкурентоспроможності держави: аналіз глобальних трендів; визначення геостратегічної локації держави та її стратегічної зони присутності в глобальному просторі; вибір стратегій; розроблення плану дій і використання ресурсів; моніторинг та оцінювання стратегій. Аргументовано, що розроблення геостратегії конкурентоспроможності передбачає визначення найкращих способів досягнення геостратегічних цілей держави, оцінювання загроз і можливостей, а також стратегічних векторів розвитку держави з урахуванням наявних ресурсів та обмежень.

За результатами аналізу глобального ландшафту ризиків і карти взаємозв'язків між ними окреслено глобальні тренди, що створюють серйозні виклики для глобального розвитку загалом та значною мірою впливають на конкурентоспроможність держав в умовах «великого перезавантаження» в переважній більшості з них. На основі адаптованого варіанта матриці «Маккінсі» (McKinsey) побудовано матрицю геостратегічного позиціонування держав у гео-економічному просторі. На цій методологічній основі окреслено сценарії геостратегій конкурентоспроможності для різних держав у глобальному просторі з урахуванням їхньої

геостратегічної локації (поточної позиції) та стратегічної зони присутності (геостратегічних пріоритетів). Виокремлено такі 3 основні стратегічні зони присутності держав у глобальному просторі: зона розвитку, зона адаптації та зона стиснення присутності – і запропоновано сценарний підхід до формування геостратегії конкурентоспроможності держави в геоeкономічному просторі.

Ключові слова: глобальні тренди, геостратегія конкурентоспроможності, геоeкономічний простір, глобальні ризики, геостратегічне позиціонування, геостратегічна локація, стратегічна зона присутності.

Сучасний глобальний світ переживає епоху геополітичної турбулентності та геоeкономічної фрагментації, що супроводжуються перманентними міжнародними конфліктами та зростаючою глобальною конкуренцією, а також масштабними трансформаціями як у світовій політиці і глобальній безпеці, так і в геоeкономіці. За таких умов дослідження впливу глобальних трендів на формування геостратегії конкурентоспроможності держави є важливим контекстом розуміння динаміки сучасного світу й актуальною проблематикою для міждисциплінарного дискурсу серед науковців. Застосовуючи інтегрований підхід до дослідження цих аспектів глобального розвитку, можна краще зрозуміти взаємозв'язок між геополітикою, глобальними трендами та конкурентоспроможністю держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Геостратегію конкурентоспроможності як предмет міждисциплінарних досліджень вивчали вчені різних наукових напрямів. Серед них можна виділити: географів, які досліджують вплив географічних чинників на економічний та політичний розвиток держав (Роберт Каплан¹, Тревор Дж. Барнс та Бретт Крістоферс²); політологів, які вивчають політичні системи країн, взаємодію між ними та їхній вплив на світову політику та геостратегічне позиціонування держав (Збігнев Бжезінський³, Семюель Гантінгтон⁴, Френсіс Фукуяма⁵, Чалмерс Джонсон⁶); економістів, які проводять компаративні дослідження економік країн, вивчають їхню взаємодію на міжнародному рівні, а також вплив глобалізації на конкуренцію, міжнародну торгівлю та розподіл ресурсів у світі (Джозеф Стігліц⁷, Майкл Спенс⁸, Ерік С. Райнерт⁹, Дарон Аджемоглу та Джеймс Робінсон¹⁰); експертів у галузі міжнародних відносин, які акцентують увагу на дослідженні взаємодії між країнами та їхньої ролі у світовій політиці через призму світового порядку, «балансу сил» та дипломатії (Генрі Кіссінджер¹¹, Джозеф Най¹²).

¹ Robert D. Kaplan, *Revenge of Geography: What the Map Tells Us about Coming Conflicts and the Battle Against Fate* (Random House Publishing Group, 2013).

² Trevor J. Barnes and Brett Christophers, *Economic Geography: A Critical Introduction* (John Wiley & Sons, Ltd, 2018).

³ Збігнев Бжезінський, *Вибір: світове панування чи світове лідерство*, пер. з англ. Андрій Іщенко (Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська Академія», 2006); *Стратегічне бачення: Америка і криза світової влади*, пер. з англ. Ганна Лелів (Львів: Літопис, 2012).

⁴ Samuel P. Huntington, *Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* (Simon & Schuster, 2007).

⁵ Френсіс Фукуяма, *Політичний порядок і політичний занепад: Від промислової революції до глобалізації демократії* (Київ: Наш Формат, 2019).

⁶ Чалмерс Джонсон, *Японське економічне диво: Як професійна влада та бізнес збудували провідну економіку світу* (Київ: Наш Формат, 2023).

⁷ Joseph E. Stiglitz, *The Great Divide* (Penguin, 2016).

⁸ Michael Spence, *The Next Convergence: The Future of Economic Growth in a Multispeed World* (Picador, 2012).

⁹ Ерік С. Райнерт, *Як багаті країни забагатіли... і чому бідні країни лишаються бідними* (Київ: Темпора, 2014).

¹⁰ Дарон Аджемоглу, Джеймс Робінсон, *Чому нації занепадають. Походження влади, багатства та бідності* (Київ: Наш Формат, 2017).

¹¹ Генрі Кіссінджер, *Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті* (Київ: Наш Формат, 2018).

¹² Joseph S. Nye, *Soft Power and Great-Power Competition: Shifting Sands in the Balance of Power Between the United States and China* (Singapore: Springer Nature Singapore, 2023).

Теоретичні та прикладні аспекти глобальної конкурентоспроможності висвітлено в наукових працях доктора економічних наук, професора Олега Швиданенка¹³; питання конкурентоспроможності держав у контексті забезпечення національної безпеки розглядав доктор наук з державного управління, професор Григорій Ситник¹⁴; проблеми визначення ролі геостратегії у формуванні ділової поведінки суб'єктів українського бізнесу досліджували доктори економічних наук, професори Віра Рокоча, Борис Одягайло та Віктор Терехов¹⁵.

Незважаючи на значний інтерес науковців до окресленої проблематики, на порядку денному залишаються актуальними такі питання: як глобальні тренди (геополітична конфронтація і загроза «нової холодної війни», геоекономічна фрагментація й економічна невизначеність, технологічний розвиток і штучний інтелект, демографічні зрушення, нова «енергетична географія» і зміни клімату тощо) впливатимуть на геостратегічне позиціонування держав у глобальному просторі; як геостратегічне позиціонування країни визначає її здатність конкурувати в глобальних координатах та у світових економічних, політичних і технологічних процесах; і, зрештою, як країни можуть зміцнювати свою конкурентоспроможність в умовах геополітичної турбулентності?

Мета статті – обґрунтувати вплив глобальних трендів на геостратегічне позиціонування держав у глобальному просторі, окреслити методологічні засади формування геостратегії конкурентоспроможності держави в геоекономічному просторі з урахуванням її геостратегічної локації та стратегічної зони присутності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на актуальність наукового дослідження поняття «геостратегія держави», його дефініювання та інтерпретація викликають певні труднощі. Геостратегію можна без перебільшення назвати достатньо дискутованим і багатоаспектним поняттям у науці, воно є предметом для міждисциплінарного дискурсу.

Передусім варто зауважити, що термін «геостратегія» використовували в класичній геополітиці для ідентифікації та опису різних геополітичних стратегій. Згодом геостратегію почали розглядати як сукупність стратегічних векторів зовнішньої політики та економічної діяльності держави на міжнародній арені. У контексті цього дослідження під геостратегією конкурентоспроможності будемо розуміти комплекс стратегічних заходів, спрямованих на формування і забезпечення конкурентних переваг держави чи регіону в умовах поточної глобальної кон'юнктури та глобальних викликів і трендів. Інакше кажучи, розроблення геостратегії конкурентоспроможності передбачає визначення найкращих способів досягнення геостратегічних цілей держави, оцінювання загроз і можливостей, а також стратегічних векторів розвитку держави з урахуванням наявних ресурсів та обмежень. Під геостратегічними цілями держави варто розуміти конкретні стратегічні завдання щодо забезпечення її безпеки, економічного розвитку, захисту та просування національних інтересів. Геополітичні цілі можуть бути пов'язані з експансійною геостратегією, коли держава намагається збільшити свій вплив, формуючи стратегічні безпекові альянси з іншими країнами, приєднуючись до міжнародних організацій, підписуючи та ратифікуючи міжнародні договори, що відповідають її інтересам. Натомість геостратегічні економічні цілі можуть бути пов'язані із забезпеченням стабільності національної економіки та підвищенням конкурентоспроможності держави на зовнішніх ринках завдяки збільшенню експорту й інвестицій, розвитку інновацій і новітніх технологій тощо. Загалом геостратегічні цілі держави можуть відрізнятися залежно від пріоритетів її внутрішньої та зовнішньої політики, але завжди пов'язані з довгостроковими стратегічними інтересами держави.

Розробленню геостратегії має передувати глибинний аналіз глобальних трендів з оцінюванням потенційних загроз і можливостей для розвитку держави, її економіки та національної безпеки. Наступним етапом є вибір державою найефективніших стратегій для досягнення геостратегічних цілей. Такі стратегії можуть бути різними: від стратегії розвитку дипломатії

¹³ Олег Швиданенко, *Глобальна конкурентоспроможність: теоретичні та прикладні аспекти* (Київ: КНЕУ, 2007).

¹⁴ Григорій Ситник, *Конкурентоспроможність держави та національна безпека: курс лекцій* (Київ: САК Лтд., 2023).

¹⁵ Віра Рокоча, Борис Одягайло та Віктор Терехов, *Геоекономіка та глобальні стратегії українського бізнесу (антикризовий аспект): навчальний посібник* (Київ: Університет економіки та права «КРОК», 2017).

Вплив глобальних трендів на формування геостратегії конкурентоспроможності держави

до військової стратегії, чи стратегії забезпечення економічної конкурентоспроможності, культурної і наукової співпраці в межах публічної дипломатії тощо. Розроблення геостратегії та плану дій для її досягнення має базуватися на визначенні геостратегічної локації держави та її стратегічної зони присутності в глобальному просторі з урахуванням ресурсів, які є в держави, включно з військовими та економічними («жорстка сила»), культурними («м'яка сила») й технологічними («розумна сила»). Завершальним етапом розроблення геостратегії є її моніторинг та оцінювання з метою внесення змін і корегувань у разі потреби.

Розроблення й ухвалення геостратегічних рішень щодо формування конкурентоспроможності держави в глобальному просторі базуються на результатах стратегічного аналізу глобальних трендів і з урахуванням напрацювань «експертної дипломатії». Інформаційною базою для аналізу глобальних викликів і трендів можуть слугувати аналітичні дані Звіту про глобальні ризики у 2024 році Всесвітнього економічного форуму (*The Global Risks Report 2024*)¹⁶, у якому систематизовано основні виклики глобальному розвитку в діапазоні найближчих 10 років (рис. 1).

Рис. 1. Глобальний ландшафт ризиків: карта взаємозв'язків¹⁷

За даними Звіту про глобальні ризики у 2024 році (*The Global Risks Report 2024*), сучасний світ уже увійшов в епоху «полікризи» й «великого перезавантаження», а 2024-й рік буде не менш складним і турбулентним, ніж декілька попередніх. Для більшості держав у *геополітичній сфері* основний вплив на геостратегію конкурентоспроможності чинитимуть зростаючі геополітичні ризики, зумовлені колапсом багатосторонньої дипломатії та ослабленням інститутів міжнародного діалогу, а також зростанням кількості нових міждержавних конфліктів, які, зокрема, впливатимуть на динаміку й тренди світової економіки.

У 2023 році (окрім російсько-української війни) з'явилися нові джерела воєнних конфліктів, зокрема між Ізраїлем та Палестиною, а також в Африці на південь від Сахари. Зростає напруга

¹⁶ *The Global Risks Report 2024*, 19th Edition (World Economic Forum, 2024), https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2024.pdf.

¹⁷ *The Global Risks Report 2024*.

між Венесуелою та Гаяною, спостерігається потенційне загострення ситуації навколо Тайваню. Очевидно, що геополітична конфронтація між США та Китаєм і надалі супроводжуватиметься «національним економічним егоїзмом», трансатлантичними «торговельними війнами» та «геополітизацією» доступу до світових ринків і ресурсів¹⁸.

У *геоекономічній сфері* за рекордно короткий проміжок часу відбулися трансформації, що мали негативний вплив на світову економіку. Передусім ідеться про наслідки пандемії COVID-19¹⁹. Однак найгіршого сценарію розвитку світової економіки у 2023 році (про який застерігали провідні світові експерти) вдалося уникнути, хоча економічна невизначеність не зникає, і не в останню чергу з огляду на можливість тривалої війни в Україні. І хоча світова економіка у 2023 році змогла уникнути найгіршого сценарію – затяжної депресії, однак західні економіки все ще не вийшли з тривалого економічного спаду. Можливі рецесії в США та ЄС досі нависають над світовим фінансовим ринком, а висока інфляція, яка була найбільшою загрозою для світової економіки у 2021–2022 роках, хоч і уповільнилася, проте все ще залишається вищою за очікувані центробанками світу показники.

Також варто звернути увагу на повільне постковідне економічне відновлення Китаю, де лише на початку 2023 року скасували жорсткі карантинні обмеження. На думку світових експертів, навіть якщо рецесії світової економіки вдасться уникнути, Китай може впасти в дефляцію²⁰. Також на світову економіку помітно впливає загострення відносин між США та Китаєм. Зокрема, більшість транснаціональних корпорацій вже шукають, куди перенести свої виробництва з КНР, щоб зменшити ризики потенційного запровадження санкцій з боку США. Окрім цього, «крихкість» світової економіки час від часу посилюється через ризики боргових криз, шоки на сировинних ринках і волатильність світових цін на активи, продовольчу та енергетичну кризи.

«Крихкість» світової економіки в умовах економічної невизначеності та скорочення інвестицій у розвиток людського потенціалу посилюють вразливість суспільства, підривають його майбутню стійкість та загострюють ризики в *соціокультурній сфері*, які експерти узагальнили терміном «глобальна криза вартості життя»²¹. Одним із профільних питань порядку денного залишається питання зростання бідності та нерівномірного розподілу благ (80 % усіх світових статків належить близько 1 % найбагатших людей). За прогнозними розрахунками, протягом наступних 10 років менше країн матимуть фінансовий резерв для інвестування в екологічно чисті зелені технології, якісну освіту, охорону здоров'я та майбутнє економічне зростання. А, як відомо, бідність генерує інші системні проблеми, що згодом стають причиною соціальних заворушень і нестабільності в багатьох регіонах планети. І все це відбувається на тлі ризиків геополітичної конфронтації і геоекономічної фрагментації та їхнього руйнівного впливу.

У *технологічній сфері* впродовж останніх років спостерігається прискорена цифрова трансформація, а штучний інтелект стає реальністю. У результаті фокус глобальної конкуренції поступово зміщується в кіберпростір, а найпотужніші держави світу змагаються тепер уже не за ресурси і території, а за технологічні переваги у сфері комунікацій, застосування штучного інтелекту, запровадження мережі 5G, захист своїх чи доступ до чужих даних. Проте доводиться констатувати, що наслідки цифрової трансформації є переважно асиметричними – як між державами, так і всередині окремих країн. Нові технології роботи з великими даними (*Big Data*) змінюють якість аналітичної роботи. Економічне прогнозування, моделювання політичних процесів та перебігу конфліктів, можливість передбачити поведінку партнерів чи прорахувати вплив санкцій на економіку контрагентів – усе це стає доступним завдяки алгоритмам штучного

¹⁸ Tom Standage, "Tom Standage's ten trends to watch in 2024," *Economist*, November 6, 2023, <https://www.economist.com/the-world-ahead/2023/11/06/tom-standages-ten-trends-to-watch-in-2024>.

¹⁹ Юрій Сиротюк, Юрій Олійник, Андрій Холявка та Олександр Чупак, *Глобальні безпекові, політичні, економічні тенденції у світі в 2021 році та їхній вплив на Україну* (Українські студії стратегічних досліджень, 13 січня 2021), https://ussd.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/2021_01_Tendentsiyi_web.pdf.

²⁰ Ярослав Вінокуров, «Нічого особистого, лише цифри. Що буде із світовою економікою у 2024-му?», *Економічна правда*, 26 грудня 2023, <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/12/26/708110/>.

²¹ *The Global Risks Report 2024*.

інтелекту²². Водночас зростають негативні наслідки цифровізації. Зокрема, спостерігається збільшення цифрового розриву й цифрової нерівності, що є несприятливим наслідком технологічних змін в умовах нового «цифрового світу».

Ще один важливий тренд, який чинитиме значний вплив на геостратегічне позиціонування країн, – це зміни клімату й загострення ризиків в *екологічній сфері*, які спостерігаються вже протягом тривалого часу. Зокрема, наслідками загрози зміни клімату є екстраординарні погодні катаклізми: урагани, посухи, екстремальна спека тощо, збитки від яких завдають шкоди економікам окремих країн і світовій економіці загалом та вимірюються мільярдами доларів.

Усе зазначене вище актуалізує необхідність збільшення інвестицій у досягнення кліматичних цілей. Зокрема, для протидії глобальному потеплінню більшість розвинених країн обирають «зелену» енергетику та промисловість, інвестуючи в розбудову нової екологічно чистої інфраструктури. Нова «енергетична географія» та «зелений» перехід уже змінюють вектори глобального економічного розвитку та ризикують перерозподілити грошові потоки у світі. Перехід до чистої енергетики створює нові «зелені» наддержави, змінює геополітику і світову торгівлю.

Отже, можна констатувати, що окреслені глобальні ризики і тренди створюють серйозні виклики для глобального розвитку загалом та значною мірою визначатимуть конкурентоспроможність держав у глобальному просторі. А надто, коли перспективи «великого перезавантаження» в переважній більшості держав видаються непевними в контексті внутрішньополітичної та соціально-економічної ситуації.

Під геостратегічним позиціонуванням держави варто розуміти її поточну позицію або геостратегічну локацію в глобальному просторі, що визначає можливості та обмеження (геостратегічні пріоритети) держави в реалізації національних інтересів. Поняття «геостратегічне позиціонування» є базовим у теорії геополітики і відображає взаємозв'язки між географією, демографією, культурою, економікою, історією та політикою. Геостратегічне позиціонування охоплює аналіз географічного розташування країни, наявності в неї природних ресурсів, демографічних та культурних особливостей, а також впливів з боку сусідніх країн та глобальних акторів на політичний та економічний розвиток цієї країни. Водночас геостратегічне позиціонування може визначати політичний та економічний вплив країни на міжнародній арені, потенційні можливості для розширення стратегічної зони присутності держави в геоekonomічному просторі, ідентифікувати потенційні загрози її безпеці.

У результаті комбінації впливу чинників зовнішнього і внутрішнього середовища формується матриця геостратегічного позиціонування держав у геопросторі і розробляються можливі сценарії їхніх геостратегій з урахуванням геостратегічної локації (поточної позиції) та стратегічної зони присутності (геостратегічних пріоритетів) у глобальному просторі. Як аналітичний інструментарій використаємо адаптований варіант матриці «Маккінсі» (McKinsey), що традиційно є стратегічним орієнтиром у бізнесі для оцінювання відносної привабливості різних ринків з метою створення оптимального бізнес-портфеля. Адапована матриця ухвалення стратегічних рішень відображає стратегічні зони присутності держави та визначає геостратегії її конкурентоспроможності за двома центральними осями:

- довгострокові глобальні тренди (зокрема ризики), які можуть значною мірою впливати на розвиток суспільства, економіки та політики в майбутньому;
- конкурентоспроможність або «сила геостратегічного впливу» держави в геопросторі.

Для оцінювання рівня конкурентоспроможності використовують різні методики, зокрема рейтинг світової конкурентоспроможності, який формує Світовий центр конкурентоспроможності Міжнародного інституту розвитку менеджменту²³ з 1989 року. Він надає порівняльний аналіз і тенденції на основі масштабних досліджень та ранжує країни за їхньою здатністю скористатися можливостями щодо довгострокового створення цінності. На думку експертів цього центру,

²² Євгенія Габер, «Дипломатія 2.0. Що змінює дипломатію сьогодні, і якою вона буде в майбутні роки», *Дзеркало тижня*, 2 червня 2020, https://zn.ua/ukr/international/diplomatiya-2-0-349622_.html.

²³ “World Competitiveness Ranking. A comprehensive annual report and worldwide reference point on the competitiveness of countries,” World Competitiveness Center, 2023, <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness-ranking/#Overall-and-Factors-5-years>.

конкурентоспроможність економіки не може бути зведена лише до ВВП і продуктивності, оскільки держави також мають справлятися з політичними, соціальними та культурними викликами.

Відповідно до методики матриці «Маккінсі», обидва критерії – глобальні тренди і конкурентоспроможність – оцінюють за шкалою впливу: слабкий, середній та високий, а сама матриця має 9 комірок (квадратів), які визначають геостратегічну локацію та стратегічні зони присутності держав, а отже рішення, ухвалені в тій чи тій стратегічній зоні присутності під час формування геостратегії конкурентоспроможності держави (рис. 2).

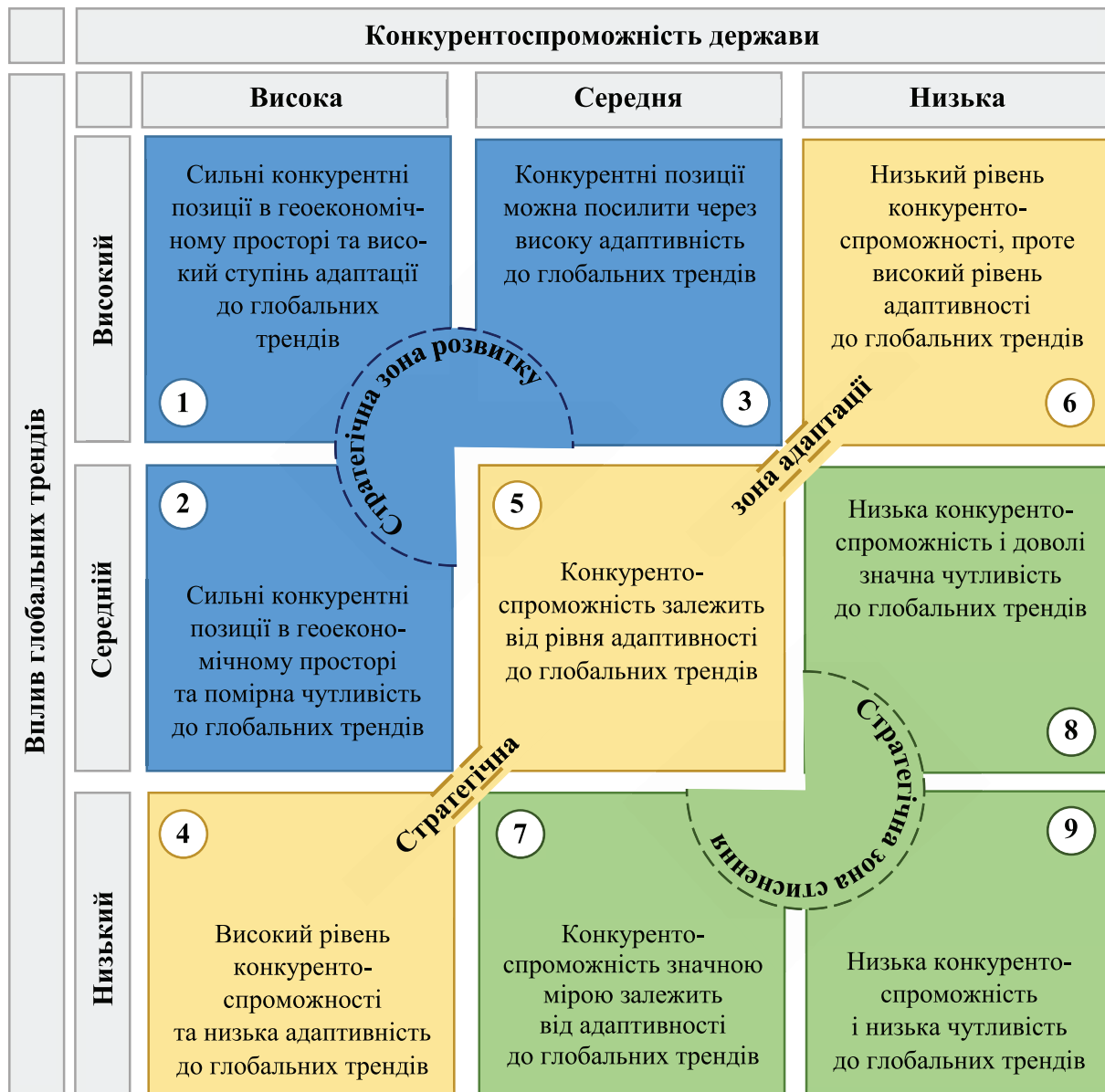

Рис. 2. Стратегічні зони присутності держав у геоekonomічному просторі (за методологією матриці «Маккінсі»)

Держави, що потрапляють до першої стратегічної зони присутності (квадрати 1, 2, 3), мають усі можливості здійснювати агресивну геостратегію, швидко адаптуючись до глобальних трендів. Здебільшого це геостратегія конкурентоспроможності держав, які зберігають статус економічних лідерів чи принаймні (з урахуванням певних конфігурацій) ще тривалий час

залишатимуться серед лідерів. В окремих випадках такі держави обирають помірковану стратегію зовнішньої політики, використовуючи весь спектр політичних та економічних інструментів для досягнення, захисту і лобіювання своїх національних економічних інтересів. Така геостратегія спрямована передусім на посилення конкурентних позицій у геоekonomічному просторі, зокрема завдяки чинникам зовнішнього середовища. Тобто геостратегія в цьому випадку – це можливість максимізувати вигоди від сильних сторін і сприяти поліпшенню слабких позицій держав, що дасть їм змогу зберігати стабільність в умовах загострення глобальних ризиків.

Друга стратегічна зона присутності держав – це зона так званого «адаптаційного синдрому» (квадрати 4, 5, 6). Для держав цієї зони рекомендовано помірковану стратегію зовнішньої політики, в процесі якої слабкі сторони (наприклад, дисфункціональна структура торговельних потоків, із превалюванням в експорті сировини, а в імпорті – високотехнологічної продукції, високий рівень імпортозалежності, відсутність привабливих умов для залучення інвестицій та їх реінвестування тощо) будуть компенсуватися за рахунок сприятливих можливостей зовнішнього середовища (наприклад, підтримка й розвиток зовнішньоекономічних і зовнішньополітичних зв'язків на багатосторонньому рівнях, забезпечення належного рівня представлення інтересів держави в міжнародних організаціях, розширення міжнародних торговельно-економічних зв'язків та проведення активної політики з укладання угод про вільну торгівлю тощо). Водночас окремі держави дуже схильні до глобальних ризиків (квадрати 4 і 5), а геостратегії таких держав формуються під впливом трендів глобального середовища. Деякі держави (квадрат 6) можуть обирати як помірковану, так і агресивну геостратегію (з урахуванням рівня загроз). Вплив окремих зовнішніх загроз (наприклад, торговельних війн, продовольчих криз, цінних шоків на сировинних ринках, волатильності світових цін на активи тощо) може нейтралізуватися за рахунок сильного внутрішнього потенціалу цих держав та можливості лобіювання і захисту ними своїх національних інтересів. Таку геостратегію обирають здебільшого держави, які здатні динамічно розвиватися й успішно конкурувати на зовнішніх ринках і водночас гнучко реагувати на ендогенні системні ризики та швидко адаптуватися до глобальних викликів і загроз.

Третя стратегічна зона присутності – так звана зона «стиснення присутності» (квадрати 7, 8, 9). Країни, що потрапляють до цієї зони, є дуже чутливими до глобальних ризиків. Тому (з урахуванням рівня загроз) їм рекомендовано обирати помірковану або консервативну геостратегію, спрямовану на захист національних інтересів і подолання несприятливих чинників зовнішнього середовища, що дозволяє їм зберегти свою присутність у глобальному просторі. Таку геостратегію здебільшого обирають держави, економіка яких значною мірою залежить від кон'юнктури міжнародних ринків, а тому схильність до глобальних ризиків у них висока. Тож такі країни орієнтуються виключно на інструменти антикризової геостратегії, яка найбільшою мірою кореспондує з базовою геостратегією загального «стиснення зовнішньоекономічної присутності», а отже й звуження їхньої стратегічної зони присутності в глобальному економічному просторі. Після використання останніх конкурентних переваг цим державам рекомендовано перейти до розроблення нової геостратегії конкурентоспроможності та пошуку своєї нової геостратегічної локації.

Висновки. У результаті проведеного дослідження обґрунтовано вплив глобальних трендів на геостратегічне позиціонування держав у глобальному просторі, окреслено методологічні засади формування геостратегії конкурентоспроможності держави в глобальному просторі з урахуванням її геостратегічної локації та стратегічної зони присутності. Основні висновки й узагальнення полягають у такому:

1. В історичній ретроспективі термін «геостратегія» використовували в класичній геополітиці як синонім для ідентифікації та опису різних геополітичних стратегій. У широкому розумінні під геостратегією конкурентоспроможності варто розуміти комплекс стратегічних заходів, спрямованих на визначення і забезпечення конкурентних переваг держави чи регіону в умовах поточної глобальної кон'юнктури та глобальних викликів і трендів. Розроблення геостратегії конкурентоспроможності передбачає визначення найкращих способів досягнення геостратегічних цілей держави, оцінювання загроз і можливостей, а також стратегічних векторів розвитку держави з урахуванням наявних ресурсів та обмежень.

2. Розроблення геостратегії конкурентоспроможності держави передбачає такі основні етапи: аналіз глобальних трендів; визначення геостратегічної локації держави та її стратегічної зони присутності в глобальному просторі; вибір стратегій; розроблення плану дій і використання ресурсів; моніторинг та оцінювання стратегій. За результатами аналізу глобального ландшафту ризиків і карти взаємозв'язків між ними окреслено глобальні тренди, що створюють серйозні виклики для глобального розвитку загалом та значною мірою впливатимуть на конкурентоспроможність держав в умовах «великого перебалансування» в переважній більшості з них.

3. На основі адаптованого варіанта матриці «Маккінсі» (McKinsey) побудовано матрицю геостратегічного позиціонування держав у геопросторі, що є методологічною основою для розроблення можливих сценаріїв геостратегій конкурентоспроможності для різних держав у глобальному економічному просторі з урахуванням їхньої геостратегічної локації (поточної позиції) та стратегічної зони присутності (геостратегічних пріоритетів). Виокремлено такі 3 основні стратегічні зони присутності держав у глобальному просторі: зона розвитку, зона адаптації та зона стиснення присутності – й окреслено сценарії формування геостратегії конкурентоспроможності держав у гео економічному просторі.

Перспективи подальших наукових розвідок з досліджуваної проблематики полягають у прикладному аналізі геостратегічної локації України та її стратегічної зони присутності в глобальному просторі й окресленні стратегічних домінант формування геостратегії конкурентоспроможності держави з урахуванням сучасних глобальних викликів і трендів.

Список використаної літератури

- Аджемоглу, Дарон, та Джеймс Робінсон. *Чому нації занепадають. Походження влади, багатства та бідності*. Пер. з англ. Олександр Дем'янчук. Київ: Наш Формат, 2017.
- Бжезінський, Збігнев. *Вибір: світове панування чи світове лідерство*. Пер. з англ. Андрій Іщенко. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська Академія», 2006.
- . *Стратегічне бачення: Америка і криза світової влади*. Пер. з англ. Ганна Лелів. Львів: Літопис, 2012.
- Вінокуров, Ярослав. «Нічого особистого, лише цифри. Що буде із світовою економікою у 2024-му?» *Економічна правда*, 26 грудня 2023. <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/12/26/708110/>.
- Габер, Євгенія. «Дипломатія 2.0. Що змінює дипломатію сьогодні, і якою вона буде в майбутні роки». *Дзеркало тижня*, 2 червня 2020. https://zn.ua/ukr/international/diplomatiya-2-0-349622_.html.
- Джонсон, Чалмерс. *Японське економічне диво. Як професійна влада та бізнес збудували провідну економіку світу*. Пер. з англ. Роман Ключко. Київ: Наш Формат, 2023.
- Кіссінджер, Генрі. *Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті*. Пер. з англ. Надія Коваль. Київ: Наш Формат, 2018.
- Райнерт, Ерік С. *Як багаті країни забагатіли... і чому бідні країни лишаються бідними*. Пер. Петро Тарашук. Київ: Темпора, 2014.
- Рокоча, Віра, Борис Одягайло та Віктор Терехов. *Гео економіка та глобальні стратегії українського бізнесу (антикризовий аспект): навчальний посібник*. Київ: Університет економіки та права «КРОК», 2017.
- Сиротюк, Юрій, Юрій Олійник, Андрій Холявка та Олександр Чупак. *Глобальні безпекові, політичні, економічні тенденції у світі в 2021 році та їхній вплив на Україну*. Українські студії стратегічних досліджень. 13 січня 2021. https://ussd.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/2021_01_Tendentsiyi_web.pdf.
- Ситник, Григорій. *Конкурентоспроможність держави та національна безпека: курс лекцій*. Київ: САК ЛТД., 2023.
- Фукуяма, Френсіс. *Політичний порядок і політичний занепад. Від промислової революції до глобалізації демократії*. Пер. з англ. Роман Корнута, Тарас Цимбал. Київ: Наш Формат, 2019.
- Швиданенко, Олег. *Глобальна конкурентоспроможність: теоретичні та прикладні аспекти*. Київ: КНЕУ, 2007.
- Barnes, Trevor J., and Brett Christophers. *Economic Geography: A Critical Introduction*. John Wiley & Sons Ltd, 2018.
- Huntington, Samuel P. *Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Simon & Schuster, 2007.
- Kaplan, Robert D. *Revenge of Geography: What the Map Tells Us about Coming Conflicts and the Battle Against Fate*. Random House Publishing Group, 2013.
- Nye, Joseph S. *Soft Power and Great-Power Competition: Shifting Sands in the Balance of Power Between the United States and China*. Singapore: Springer Nature Singapore, 2023. <https://doi.org/10.1007/978-981-99-0714-4>.

- Spence, Michael. *The Next Convergence: The Future of Economic Growth in a Multispeed World*. Picador Paper, 2012.
- Standage, Tom. “Tom Standage’s ten trends to watch in 2024. The World Ahead 2024.” *Economist*, November 6, 2023. <https://www.economist.com/the-world-ahead/2023/11/06/tom-standages-ten-trends-to-watch-in-2024>.
- Stiglitz, Joseph E. *The Great Divide*. Penguin, 2016.
- World Competitiveness Center. “World Competitiveness Ranking. A comprehensive annual report and worldwide reference point on the competitiveness of countries.” 2023. <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness-ranking/#Overall-and-Factors-5-years>.
- World Economic Forum. *The Global Risks Report 2024*. 19th Edition. 2024. https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2024.pdf.

Bibliography

- Acemoglu, Daron, and James A. Robinson. *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*. Translated by Oleksandr Demianchuk. Kyiv: Nash Format, 2017 [in Ukrainian].
- Barnes, Trevor J., and Brett Christophers. *Economic Geography: A Critical Introduction*. John Wiley & Sons Ltd, 2018.
- Brzezinski, Zbigniew. *The choice: global domination or global leadership*. Translated by Andrii Ishchenko. Kyiv: Publishing House “Kyiv-Mohyla Academy”, 2006 [in Ukrainian].
- . *Strategic Vision: America and the Crisis of Global Power*. Translated by Hanna Leliv. Lviv: Litopys, 2012 [in Ukrainian].
- Fukuyama, Francis. *Political Order and Political Decay: From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy*. Translated by Roman Kornuta. Kyiv: Nash Format, 2019 [in Ukrainian].
- Haber, Yevheniia. “Dyplomatiia 2.0. Shcho zminiuiie dyplomatiuu sohodni, i yakoiu vona bude v maibutni roky.” *Dzerkalo tyzhnia*, June 2, 2020. https://zn.ua/ukr/international/diplomatiya-2-0-349622_.html [in Ukrainian].
- Huntington, Samuel P. *Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Simon & Schuster, 2007.
- Johnson, Chalmers. *MITI and the Japanese Miracle: The Growth of Industrial Policy, 1925-1975*. Translated by Roman Klochko. Kyiv: Nash Format, 2023 [in Ukrainian].
- Kaplan, Robert D. *Revenge of Geography: What the Map Tells Us about Coming Conflicts and the Battle Against Fate*. Random House Publishing Group, 2013.
- Kissinger, Henry. *World Order*. Translated by Nadiia Koval. Kyiv: Nash Format, 2018 [in Ukrainian].
- Nye, Joseph S. *Soft Power and Great-Power Competition: Shifting Sands in the Balance of Power Between the United States and China*. Singapore: Springer Nature Singapore, 2023. <https://doi.org/10.1007/978-981-99-0714-4>.
- Reinert, Erik S. *How Rich Countries Got Rich ... and Why Poor Countries Stay Poor*. Translated by Petro Tarashchuk. Kyiv: Tempora, 2014 [in Ukrainian].
- Rokocha, Vira, Borys Odiahailo, and Viktor Terekhov. *Heoekonomika ta hlobalni stratehii ukrainskoho biznesu (antykryzovyi aspekt)*. Kyiv: Universytet ekonomiky ta prava “KROK”, 2017 [in Ukrainian].
- Shvydanenko, Oleh. *Hlobalna konkurentospromozhnist: teoretychni ta prykladni aspekty*. Kyiv: KNEU, 2007 [in Ukrainian].
- Spence, Michael. *The Next Convergence: The Future of Economic Growth in a Multispeed World*. Picador Paper, 2012.
- Standage, Tom. “Tom Standage’s ten trends to watch in 2024. The World Ahead 2024.” *Economist*, November 6, 2023. <https://www.economist.com/the-world-ahead/2023/11/06/tom-standages-ten-trends-to-watch-in-2024>.
- Stiglitz, Joseph E. *The Great Divide*. Penguin, 2016.
- Syrotiuk, Yurii, Yurii Oliinyk, Andrii Kholiavka, and Oleksandr Chupak. *Hlobalni bezpekovi, politychni, ekonomichni tendentsii u sviti v 2021 rotsi ta yikhni vplyv na Ukrainu*. Ukrainski studii stratehichnykh doslidzhen, January 13, 2021. https://ussd.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/2021_01_Tendentsiyi_web.pdf [in Ukrainian].
- Sytnyk, Hryhorii. *Konkurentospromozhnist derzhavy ta natsionalna bezpeka: kurs lektsii*. Kyiv: SAK Ltd., 2023 [in Ukrainian].

Vinokurov, Yaroslav. "Nichoho osobystoho, lyshe tsyfry. Shcho bude iz svitovoiu ekonomikoju u 2024-mu?" *Ekonomichna Pravda*, December 26, 2023. <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/12/26/708110/> [in Ukrainian].

World Competitiveness Center. "World Competitiveness Ranking. A comprehensive annual report and worldwide reference point on the competitiveness of countries." 2023. <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness-ranking/#Overall-and-Factors-5-years>.

World Economic Forum. *The Global Risks Report 2024*. 19th Edition. 2024. https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2024.pdf.

Nataliya Kravchuk

National University of Kyiv-Mohyla Academy

IMPACT OF GLOBAL TRENDS ON THE FORMATION OF STATE COMPETITIVENESS GEOSTRATEGY

Abstract

The study of the impact of global trends on the formation of state competitiveness geostrategy is an important context for understanding contemporary issues of global development and is a relevant topic for interdisciplinary discourse. Employing an integrated approach to researching these aspects of global development can lead to a better understanding of the interplay between geopolitics, global trends, and state competitiveness in the geoeconomic space.

The article argues for the impact of global trends on the geostrategic positioning of states in the geoeconomic space and outlines the methodological principles of forming the competitiveness geostrategy of a state in the global arena considering its "geostrategic location" and "strategic presence zone." The concept of competitiveness geostrategy is proposed to encompass a set of strategic measures aimed at defining and ensuring a state's competitive advantages within the current global conjuncture and trends. The main stages of developing a state's competitiveness geostrategy are delineated, including analysis of global trends, determination of the state's "geostrategic location" and its "strategic presence zone" in the global space, selection of strategies, action plan development and resource utilization, as well as strategy monitoring and evaluation. It is argued that the development of competitiveness geostrategy entails identifying the best ways to achieve geostrategic goals of the state, assessing threats and opportunities, and strategic development vectors considering existing resources and constraints.

Based on the analysis of the "global risk landscape" and the interrelationship map between them, global trends creating significant challenges for global development in general and significantly impacting state competitiveness under the conditions of the "great reset" in the vast majority of them are outlined. Using an adapted version of the McKinsey matrix, a matrix of state geostrategic positioning in the geospace is constructed. On this methodological basis, scenarios of competitiveness geostrategies for different states in the global space are outlined, considering their "geostrategic location" (current position) and "strategic presence zone" (geostrategic priorities).

Keywords: global trends, competitiveness geostrategy, geoeconomic space, global risks, geostrategic positioning, geostrategic location, strategic presence zone.

Матеріал надійшов 11 квітня 2024 р.

Кравчук Наталія Ярославівна – докторка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри міждисциплінарної освіти Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Kravchuk Nataliya – Dr.Sc. (Economics), Associate Professor, Department of Interdisciplinary Education, National University of Kyiv-Mohyla Academy

ORCID iD: 0000-001-6227-6190

E-mail: n.kravchuk@ukma.edu.ua

.....
Цитування (Чикаго: виноска і бібліографія):

Кравчук, Наталія. «Вплив глобальних трендів на формування геостратегії конкурентоспроможності держави». *Empirio* 1, № 2 (2024): 53–64. <https://doi.org/10.18523/3041-1718.2024.1.2.53-64>

Citation (Chicago: Notes and Bibliography):

Kravchuk, Nataliya. “Impact of Global Trends on the Formation of State Competitiveness Geostrategy.” *Empirio* 1, no. 2 (2024): 53–64. <https://doi.org/10.18523/3041-1718.2024.1.2.53-64> [in Ukrainian].

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)